

внутрішніх справ України (Теоретичні та прикладні аспекти) /За заг. ред. д-ра юр. наук, проф. О. М. Бандурки. Х., 1999. 7. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Х., 1998. 8. Колодкин Л. М. Организационные и правовые основы работы с кадрами в органах внутренних дел. М., 1979. 9. Ануфрієв М. І., Бандурка О. М., Ярмиш О. Н. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник. Х., 1999. 10. Скавуляк З. І. Відомча система освіти Міністерства внутрішніх справ України вимагає удосконалення //Інформаційний бюлетень Республіканського навчально-методичного центру. 1995. №1. 11. Дідоренко Є. О До питання підготовки кадрів у відомчих навчальних закладах //Вісник Академії правових наук України. 1996. №7. 12. Лукашевич В.Г. Готувати фахівців відповідно до потреб замовника та на високому освітньому рівні //Інформаційний бюлетень Республіканського методичного центру. 1995. №1. 13. Закон України «Про освіту» //Відомості Верховної ради України. 1991. №34. Ст.451.

Надійшла до редколегії 21.03.2001

*С.М. Яровий, здобувач Нац. ун-ту внутр. справ,
заступ. нач. ВРОС ун-ту*

ВИХОВАННЯ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ВИМОГА ДО ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Управління в сфері роботи з кадрами органів, структур та підрозділів внутрішніх справ України уявляє собою цілісну систему взаємопов'язаних процесів професійної орієнтації, прогнозування і планування необхідної на перспективу кількості персоналу, відбору, прийняття, підготовки, розстановки, виховання особового складу, проходження служби особами рядового і начальницького складу та їх звільнення. «Система управління кадровою роботою має враховувати інтереси різних служб і підрозділів у забезпеченні якості кожного працівника, умови, в яких проходить його служба і пріоритетність завдань, що стоять перед органом внутрішніх справ. Все це вимагає комплексного підходу до вирішення кадрових проблем як при комплектуванні, так і при їх морально-психологічній підготовці до служби» [1, с.185]. Сьогодні найважливішим обов'язком кадрового апарату, начальників і командирів в системі органів Міністерства внутрішніх справ полягає у тому, щоб цілеспрямовано виховувати таких працівників, які здібні вирішувати будь-які завдання на дорученій ланці роботи, виконувати свої посадові функції на високому морально-етичному рівні [2, с.233].

Відповідно до Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності української держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [3]. У зв'язку з цим постають питання вдосконалення державної служби в органах, структурах та підрозділах внутрішніх справ та підвищення престижу їх державних службовців. Успішне ж вирішення зазначених проблем можливе лише шляхом «встановлення певних виважених, зрозумілих і, головне, прийнятних для сучасного українського суспільства етичних вимог щодо поведінки державних службовців, закріплених в нормативно-правовому акті» [4, с.155].

Діяльність ОВС України пов'язана з реалізацією їх працівниками владних повноважень, з необхідністю застосовувати в нормативно визначених випадках заходи державного примусу. А це вимагає від них високого рівня загального розвитку, широкого кругозору, різнобічних пізнань, комунікабельності. Працівники органів внутрішніх справ повинні відрізнитись моральною бездоганністю і особистою скромністю. В цьому плані державна служба в органах системи МВС України прямо пов'язана з моральністю і етикою осіб рядового та начальницького складу. В юридичній літературі правильно підкреслюється, що до державного службовця як під час його прийняття на службу, так і при виконанні державно-службових повноважень повинні ставитись певні етичні вимоги [5, с.332]. Основними такими вимогами щодо державних службовців органів внутрішніх справ слід вважати наступне:

- прихильність вищим моральним принципам, вірність державі. Працівник органів, структур та підрозділів внутрішніх справ повинен ставити інтереси суспільства, держави вище індивідуальних, приватних інтересів, цілей і завдань політичних партій, інших громадських організацій;
- додержання принципів проходження державної служби в ОВС;
- постійна готовність стати на захист Конституції і Законів України, прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин;
- завжди додержуватись положень присяги на вірність Українському народу і не відмовлятись від виконання законних вимог за тією чи іншою посадою;
- прагнення знайти і використовувати найбільш ефективні й економічні засоби, прийоми та способи виконання окремих правоохоронних завдань і функцій;
- відсутність в діяльності особи рядового чи начальницького складу елементів дискримінації одних суб'єктів, з одного боку, надання особливих привілеїв та пільг іншим суб'єктам за особливу винагороду чи без неї - з другого;
- ніколи не приймати для себе чи для членів своєї сім'ї ніяких благ і переваг, використовуючи при цьому свої службові повноваження;
- не робити ніяких особистих обіцянок, пов'язаних з обов'язками державної служби в органах, структурах та підрозділах внутрішніх справ;
- не використовувати інформацію, одержану кондефедіційно під час виконання своїх посадових обов'язків як засіб одержання особистої вигоди;
- не займатись підприємницькою діяльністю;
- додержуватись ділового режиму роботи і коректності у спілкуванні з громадянами й колегами;
- постійно створювати діловий імідж працівника органів системи Міністерства внутрішніх справ України;
- не виказувати публічно своєї особистої думки відповідно політичних діячів;
- уникати зловживань службовим станом, корисливої або іншої особистої зацікавленості;
- у спілкуванні з громадянами як при виконанні своїх повноважень, так і в неслужбових відносинах дотримуватись загальноприйнятих правил поведінки;

- вести себе з достоїнством;
- демонструвати ввічливе, коректне спілкування з учасниками суспільних відносин, безпристрасність, принциповість, прагнення глибоко розібратись в сутності питання, вміння вислухати і зрозуміти іншу позицію;
- згідно з принципом рівності відноситись до всіх громадян та юридичних осіб;
- виважено виказувати свої судження і приймати юридично важливі рішення;
- особиста дисциплінованість осіб рядового і начальницького складу, вміння зберігати самовладання у складних ситуаціях;
- повага до критики і самокритичність.

Означені морально-етичні якості необхідні працівнику органів внутрішніх справ для повсякденної службово-трудової діяльності по виконанню своїх правоохоронних завдань за тією чи іншою посадою. Однак вони не з'являються одразу після того, як громадянин був прийнятий до ОВС, а потребують наполегливого і постійного розвитку. Процес такого виховного розвитку, поряд з навчанням слухачів та курсантів, значною мірою відбувається у відомчих закладах освіти системи Міністерства внутрішніх справ України.

Соціально-управлінському явищу *виховання* притаманні наступні властивості. По-перше, це діяльність, зміст якої полягає у переданні наступним поколінням відповідного суспільно-історичного досвіду, засвоєння якого дозволяє людству оптимальніше будувати суспільні відносини у різних сферах і аспектах життєдіяльності суспільства. Втім, такий досвід має завжди свої конкретні форми виявлення і реалізується як досвід певних соціальних груп, згрупованих за якимсь певною ознакою. Якщо, наприклад, узяти до розгляду досвід, який передається від одного покоління працівників органів внутрішніх справ до іншого, то найважливішим таким критерієм виступає саме професія державного службовця виконавчої влади. Зміст такого досвіду постійно змінюється залежно від політично-економічної ситуації в суспільстві. Вочевидь, що в процесі демократизації суспільного життя зміст виховання особистості повинен характеризуватись передовим світоглядом, високими моральними якостями, глибокою ідейністю, упевненістю, суспільно-громадською активністю, сумлінним свідомим відношенням до дійсності, високою культурою праці і поведінки. По-друге, це така діяльність по передадню новим поколінням суспільно-історичного досвіду, яка має цілеспрямований і планомірний характер. Вона відбувається відповідно до попередньо визначеної ідеальної моделі того результату, до якого необхідно дійти в процесі передавання певного досвіду. Звичайно, що досягнення цієї ідеальної моделі кінцевого результату буде найбільш оптимальним з точки зору витрачених енергії і ресурсів, якщо відбуватиметься згідно з науково обґрунтованим планом. По-третє, цілеспрямована і планомірна діяльність щодо передавання наступним поколінням певного суспільно-історичного досвіду має впливовий вольовий характер. Адже планомірне досягнення кінцевого результату передбачає не лише усвідомлення його суспільної необхідності, але й низку конкретних вольових дій суб'єктів передавання досвіду, найважли-

вішим змістовним елементом яких слід вважати різний за характером вплив на свідомість людини. По-четверте, загальносуспільною ідеальною моделлю, кінцевим результатом планомірного, вольового, цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку об'єктів виховного процесу є забезпечення гармонійної сформованості особистості, її підготовку до суспільного життя і раціональної практичної праці.

Відтак, процес виховання уявляє собою одну з найважливіших форм взаємозв'язку суспільства і особи, котрій притаманні два рівні: первинний і вторинний. Первинний рівень взаємозв'язку складає об'єктивну взаємодію людини і умов її побуту, її життєдіяльності, здійснюваної в певному соціальному середовищі. Якщо формування особистості здійснюється в усіх сферах життя суспільства, то людина в динаміці її особистісного розвитку розглядається як свого роду модель майбутнього суспільства. Виховання, в даному випадку, покликане сформувати особистість, яка сама, добровільно і свідомо, буде своє життя відповідно до вимог суспільства. Процес виховання – це своєрідне відтворення розвитку людства в становленні окремих осіб. Саме тому формування особистості – це основний підсумок суспільного розвитку, глибинний його сенс. Вторинний рівень взаємозв'язку суспільства і особистості реалізується вже у свідомій діяльності суспільства, різних його організаційних інституцій, спрямований на одержання передбачуваних, іноді юридично визначених правил поведінки індивідів. Такі правила поведінки виробляються як моральні, правові та інші норми соціальної регуляції. Додержання таких норм і правил поведінки відповідає закономірному розвитку людської індивідуальності, виражаючи єдність особистісних і суспільних інтересів, потреб та бажань. Однак, можливість гармонізації особистих і суспільних інтересів, потреб і бажань перетворюється в дійсність для кожної людини суто індивідуально, тому що теоретично обгрунтовані формально рівні можливості в реальній соціальній практиці є далеко не рівними. Опанувати одну і ту ж дійсність людина може по-різному. Вона може пристосовуватись до неї, повністю підкорюючись об'єктивним обставинам, а може і відкидати її, борючись з такими обставинами. Тому в одних і тих же життєвих умовах можуть сформуватись люди, яким будуть властиві різні, іноді і протилежні характеристики.

Процес виховання курсантів та слухачів відомчих закладів освіти відбувається як шляхом реалізації первинного рівня виховання, так і вторинного рівня взаємозв'язку суб'єкта і об'єкта виховання. В останньому випадку виховання, як одна із форм взаємозв'язку постійного і перемінного складу навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України, реалізується в свідомій, вольовій, цілеспрямованій, планомірній діяльності перших стосовно розвитку необхідних для працівника ОВС морально-етичних якостей у других. Разом з тим, такий процес розвитку у курсантів і слухачів необхідних для їх подальшої практичної діяльності морально-етичних якостей прямо залежить від об'єктивних конкретно-історичних умов, існуючих в певний період розвитку демократичної, правової, соціально держави. В цьому плані процес виховання має дві сторони. З одного боку, виховання курсантів і слухачів спрямоване на прилучення їх до цінностей культури цивілізованих су-

пільств. З іншого... враховуючи те, що покликання, призначення будь-якої людини полягає у всебічному розвитку своїх здібностей і задатків, виховання перемінного складу відомчих закладів освіти має за мету «переплавлення» зусиль суспільства в конкретні морально-естетичні професійні якості особистості слухача чи курсанта. При цьому значна роль в процесі виховання курсантів і слухачів відводиться їх самовихованню, яке повною мірою залежить від активності і спрямованості самої особистості.

Саме тому виховання перемінного складу в загальному вигляді слід уявляти як триєдиний процес взаємодії впливу суспільного середовища, цілеспрямованого морально-естетичного впливу і соціальної активності самої особистості виховання. Особистісність – складна система, здатна сприймати зовнішній вплив, відбирати з нього певну інформацію і здійснювати в свою чергу вплив на довкілля згідно з певними соціально-професійними програмами. Завдання будь-яких суб'єктів виховного чи навчально-виховного процесу полягає у формуванні таких соціально-професійних програм, які б повністю відповідали суспільно зумовленим і науково обгрунтованим принципам побудови й функціонування демократичного суспільства, морально-етичним вимогам діяльності людей в різних сферах його життєдіяльності.

Дослідження виховання як суспільного явища та найважливіших аспектів такого його різновиду як виховання в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України, засвідчує, що це складний і суперечний соціально-історичний процес, який забезпечує входження молоді в життя суспільства, в суспільно-виробничу діяльність, в творчість, в духовність. Цей процес допомагає стати їм розвинутими особистостями та індивідуальностями, важливим елементом виробничих сил суспільства, творцями власної долі» [6, с.35].

Розгляд основних ознак виховання як суспільного явища і процесу дозволило, за допомогою методів дедукції, аналізу і синтезу, виокремити найбільш суттєві властивості виховання особового складу в ОВС та перемінного складу у відомчих навчальних закладах:

1. Виховання в органах, структурах та підрозділах внутрішніх справ виникло із практичної потреби у пристосуванні, прилученні працівників, зокрема щойно-прийнятих, до умов і специфіки виконання своїх посадових правоохоронних завдань. В результаті такого виховання у особового складу формуються наступні, необхідні для повсякденної службової діяльності риси: світоглядна, політико-правова та морально-етична культура, патріотизм, гуманізм, дисциплінованість, ініціатива, потрібний рівень фізичної підготовки.

2. На кожному етапі розвитку державності, виховання в ОВС, як явище і поняття, наповнюється своєрідним змістом, пізнання об'єктивності існування і подальшого розвитку якого складає завдання науковців.

3. Виховання в органах внутрішніх справ України – категорія вічна, необхідна і загальна. Воно з'являється разом з виникненням цих органів та існуватиме до тих пір, поки існуватиме держава. Воно необхідне, адже прямо впливає на якість і ефективність функціонування даної системи органів. Воно загальне, оскільки торкається усього особового складу ОВС. Звичайно,

що курсантів і слухачів відомчих закладів освіти воно стосується в першу чергу.

4. Виховання – це діяльність, зміст якої полягає у переданні працівникам органів системи Міністерства внутрішніх справ суспільно-історичного і професійного досвіду.

5. Виховання – це, насамперед, вплив на особистість, який здійснюється цілеспрямовано і на планомірній основі.

6. Виховання працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ здійснюється за рахунок засвоєння ними основних елементів соціального і професійного досвіду, в процесі і в результаті залучення їх більш досвідченими працівниками в службово-трудові відносини. Службово-трудові відносини і взаємовідносини, впливи і взаємовпливи, в які вступають поміж собою менш і більш досвідчені працівники органів внутрішніх справ, завжди мають ознаки виховних.

Незважаючи на те, що явище виховання, з огляду на важливість останнього для суспільного розвитку, давно виступає як предмет наукового дослідження, в літературі щодо визначення його поняття спостерігається певна розбіжність точок зору вчених. За думкою І.П. Підласаго: «Это специально организованное, управляемое и контролируемое взаимодействие воспитателей и воспитанников, конечной своей целью имеющее формирование личности, нужной и полезной обществу» [7, с.7]. «Виховання – це діяльність з метою передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду: планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності», – зазначається в одному з психологічних словників [8, с.65]. Л.Д. Столяренко вказує, що під вихованням необхідно розуміти цілеспрямований і свідомо здійснюваний педагогічний процес організації й стимулювання різномірної діяльності формуючої особистості щодо володіння суспільним досвідом: знаннями, практичними вмінням і навичками, способами творчої діяльності, соціальними та духовними відносинами [9, с.92]. «Виховання, – вказують О.М. Бандурка і В.О. Соболев, – це процес цілеспрямованого і систематичного впливу на людей з метою прищеплення їм конкретних якостей (світоглядна культура, моральність, культура спілкування і поведінки), вироблення у них певних рис характеру і волі, звичок, смаку, розвитку витривалих фізичних властивостей тощо» [10, с.324-325]. Майже повністю з наведеною точкою зору щодо явища виховання погоджується й творчий колектив науково-практичного посібника «Організація виховної та соціально-психологічної роботи в учбових закладах МВС України» [11, с.5].

Аналіз наведених позицій вчених стосовно визначення поняття виховання, проведення абстрагуючих операцій відносно раніше виокремлених найбільш суттєвих властивостей, ознак, сторін виховання працівників органів внутрішніх справ та перемінного складу відомчих закладів освіти з логічною послідовністю призводять до окреслення наступної дефініції виховання слухачів та курсантів: «Виховання перемінного складу в закладах освіти

МВС України – це об'єктивно зумовлений, цілеспрямований, планомірний, систематичний вплив на свідомість і поведінку слухачів та курсантів, здійснюваний з метою прищеплення, становлення й розвитку у них необхідних для подальшої практичної діяльності морально-етичних якостей, рис і властивостей характеру».

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхт удосконалення. Х., 1996. 2. Основи управління в органах внутренних дел /Под ред. А.П. Коренева. М., 1996. 3. Конституція України /Юридичний вісник України. №1. 1995. 4. Державна служба в Україні: організаційно-правові основи і шляхи розвитку /За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 1999. 5. Старилов Ю.Н. Службное право: Учебник. М., 1996. 6. Лихачев Б.Г. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов. – В 2 кн. М., 2000. 7. Подласный И.П. Педагогика. Курс лекций. М., 1999. 8. Психология. Словарь /Под общ. ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевского. М., 1990. 9. Столяренко Л.Д. Педагогика. Ростов-на-Дону, 2000. 10. Бандурка О.М., Соболев В.О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: Підручник. Х., 2000. 11. Організація виховної та соціально-психологічної роботи в учбових закладах МВС України: Науково-практичний посібник /За заг. ред. О.М. Бандурки. Х., 1996.

Надійшла до редколегії 26.01. 2001